

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaalteaduste valdkond

Ühiskonnateaduste instituut

Sotsioloogia, sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika õppekava

Sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika eriala

Kristen Taavi Ilves

HÄLBIVA KÄITUMISEGA SEOTUD EAKAASLASTE SURVE TAJUMINE NOORTE HULGAS

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Kadri Soo, MA

Tartu 2018

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töös kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Kristen Taavi Ilves

22.01.2018

Abstract

Deviant behaviour among adolescents is topical and also problematic in most societies. It is well known that adolescence is a period of experimentation with different types of substance use, including alcohol and tobacco, but with drugs as well. As a part of deviant behaviour, delinquency can also be apparent among young people.

As people grow from childhood to adolescence, friends and peers are starting to play a bigger role than family in adolescent's everyday life. The values and beliefs of the parent are seemingly diminished in importance in comparison to the values of friends and peers. Therefore, peer influence and pressure grows among adolescents and that influence or pressure can be positive, when the values and beliefs are positive, but as well can be negative.

The goal of this Bachelor's thesis is to find out how adolescents can be influenced or perceive to be pressured by peers. Specifically, the goal is to determine how youths themselves feel to be influenced or pressured to act or behave deviant and to determine the differences among gender lines. The aim is to examine relationships between perceived peer pressure and family type, parental upbringing styles, personality, and reported deviant behaviour. The empirical data are drawn from national study carried out in Estonia in 2015. The sample includes a study using the questionnaire method of many youths, respondents ages between 16-18. I have selected questions, which include peer pressure, deviant behaviour, personality traits and family background and relationships.

The results indicates that many young people, particularly boys, reported peer pressure to commit deviant acts. Boys in general reportedly felt stronger connection between peer pressure and deviant behaviour. This paper also shows that familial responsive upbringing style and the person's personality play role in how sensitive one is to peer pressure to act deviant.

Sisukord

Abstract	3
Sissejuhatus	5
1. Noorukiea tajutud eakaaslaste surve ja hälbiva käitumise mõtestamine.....	6
1.1 Noorukiiga	6
1.2 Tajutud eakaaslaste surve	6
1.3 Hälbiv käitumine	7
1.4 Ökoloogiline süsteemiteooria ja bioökoloogiline mudel.....	8
2. Hälbiva käitumise esinemine noorte hulgas ja seda mõjutavad tegurid.....	11
2.1 Sugu	11
2.2 Keel/rahvus	12
2.3 Isiksus	12
2.4 Perekonnastruktuur, -suhted ja käitumine	13
3. Probleemiseade.....	15
4. Metoodika.....	17
4.1 Metodoloogiline lähtekoht.....	17
4.2 Teoreetiline lähtekoht	17
4.3 Uuringu käik ja valim	18
4.4 Analüüsis kasutatavad tunnused	18
4.5 Andmeanalüüsimeetod	20
5. Analüüs.....	21
5.1 Tunnetatud eakaaslaste surve soo lõikes	21
5.2 Hälbiva käitumise esinemissagedus	22
6. Seoseanalüüs tuntava eakaaslaste surve ja hälbiva käitumise vahel	24
6.1 Seos hälbiva käitumise tunnuste ja tuntava eakaaslaste surve vahel.....	25
6.2 Seos perekondlike tegurite ning tuntava eakaaslaste surve vahel	26
6.3 Seos isiksuseomaduste ja tuntava eakaaslaste surve vahel.....	30
7. Arutelu.....	34
8. Kokkuvõte	37
9. Kasutatud kirjandus:.....	38

Sissejuhatus

Teismeliste elus on tähtsal kohal sõprussidemed. Arusaamine eakaaslaste mõju iseloomust sõprussidemetes aitab noorel luua tee ning võimaluse kohanduda noorukiea tunnusjoontega. See on noorte elus periood, kus sotsiaalne staatus mängib suurt rolli ning määrab ära sotsiaalse käitumise. Sõprussidemed kipuvad kujunema nende noorte vahel, kes kogevad sarnast populaarsust või sotsiaalset staatust teiste hulgas (Dijkstra, Cillessen ja Borch, 2013).

Antud töö subjektideks ongi noored ning keskseks teemaks tunnetatud eakaaslaste surve. Töö aluseks on 16-18- aastased gümnaasiumi ja kutsekooli õpilased, kelle vastuste põhjal püüan uurida seost tunnetatava eakaaslaste surve ning hälbiva käitumise vahel. Töö eesmärk ongi uurida, millised perekondlikud ning demograafilised tegurid on seotud noorte tunnetatud eakaaslaste survega käituda hälbivalt. Käesoleva töö olulisus seisneb selles, et toob välja selle, kuidas noored ise tunnetavad eakaaslaste survet teha midagi, mis on neile seadusega keelatud või mida nad ei pea õigeks. Samuti seisneb olulisus selles, et toob välja seose eakaaslaste surve ja perekeskkonna tunnuste vahel.

Töö esimeses osas mõtestan lahti erinevad mõisted, mis on seotud eakaaslaste surve ja hälbiva käitumisega. Samuti annan töö esimeses pooles ülevaate varasemalt tehtud uuringutest noorte hälbiva käitumise kohta ning töös kasutatud ökoloogilisest sotsiaalteooriast ja bioökoloogilisest mudelist.. Metoodika osas kirjeldan töös kasutatavaid andmeid, annan ülevaate valimist, analüüsitatvatest tunnustest ning analüüsimeetoditest. Analüüsi osas annan kirjeldava ülevaate tunnetatud eakaaslaste surve ja hälbiva käitumise esinemissagedustest soo lõikes ning seejärel käsitlen seoseid. Seejärel arutlen saadud tulemuste üle ning proovin leida ühilduvust varasemate uuringutega.

Sissejuhatuse lõpuks tahan tänada oma juhendajat, Kadri Sood, kelle pakutud teema äratas minus huvi ning kes oskuslikult juhendas mind ning andis soovitusi kogu töö vältel.

1. Noorukiea tajutud eakaaslaste surve ja hälbiva käitumise mõtestamine

Oma töös uurin, kuivõrd noored tajuvad eakaaslaste survet käituda hälbivalt. Seetõttu on oluline seletada kõigepealt lahti, mida tähendab noorukiiga, tajutud eakaaslaste surve ja hälbiv käitumine.

1.1 Noorukiiga

Töös olen võtnud keskeks teemaks noorte tunnetatud eakaaslaste surve. Seda sellepärast, et noorukieas peetakse sõprussidemeid kõige lähedasemaks ja intiimsemaks kui ükskõik millises teises elufaasis (Berndt 1982). Berndt (1982) väidab veel, et sõprussidemetel noorukieas on suur mõju noorte isiksuse, sotsiaalsete oskuste ja käitumise arengule.

Tall (2012) peab noorukieaks vanusevahemikku 13-18/25. Ta märgib, et see on periood, kus inimesel küpsevad psüühilised ja füüsilised omadused.

Noore arengut juhtivateks protsessideks on võrdlusrühma surve ja rollikatsetus. Võrdlusrühma surve tuleb ühelt poolt kodust, teiselt poolt koolist ja kaaslastelt. Võrdlusrühm võib mõjutada positiivselt nooruki minapilti ning rühmaga samastumist. Nooruk loobub mõnest isiklikust soovist kohanedes rühmaga, teiselt poolt saab ta rühmalt lähedust ja lohutust (Tall, 2012).

Samas on noorukiiga erinevate sotsiaalnormide eiramise ja eksperimenteerimise periood, mis võib viia suitsetamiseni, alkoholi kuritarvitamiseni ning riskantsele seksuaalkäitumisele (Baumrind, 1991).

1.2 Tajutud eakaaslaste surve

Töö fookuses oleva teema kohta on kasutusel kaks paralleelset nimetust nagu tajutud eakaaslaste surve (inglise k *percieved peer pressure*) ja tajutud eakaaslaste mõju (inglise k *peer influence*).

Mõlemat terminit, nii tajutud survet kui ka mõju defineeritakse üsnagi sarnaselt. Indiviid tunnetab, et peab tegema samu asju või käituma sarnaselt nagu eakaaslased või samasse

sotsiaalsesse gruppi kuuluvad inimesed, selleks, et tunda konkreetsetes gruppis end väärtusliku ja respektiituna (Rutter ja Smith, 1995).

De Guzman (2007) tõdeb, et eakaaslaste mõju võib olla nii positiivne kui ka negatiivne. Ta mainib, et kuigi kaldutakse arvama, et sõpradel võib olla halb mõju noore käitumisele, siis vastupidi võib eakaaslane või sõber mõjutada noort pingutama rohkem näiteks nii koolitöös kui ka spordis. Veel tõdeb de Guzman (2007), et kuigi eakaaslaste poolt võib esineda nii positiivset kui ka negatiivset survet, on noorele ikkagi tähtis kuuluda omaealiste seltskonda, sest teismes on tähtis kogeda samu tundeid ning kogemusi, mida sõbrad ning eakaaslased kogevad.

Nimelt mõjutab eakaaslaste grupp noore sotsialiseerumist ja identiteeti, lubades noortel kogeda isiklikke huvisid ning ebakindlust, samal ajal säilitades kuuluvust grupis (Santor jt. 2000). Kuigi eakaaslaste gruppi kuulumine on olulise tähtsusega, on sellel ka oma hind, mille all mõeldaksegi eakaaslaste survet, mis võib viia potentsiaalsete probleemideni nagu keelatud ainete tarbimiseni, riskantsele käitumisele ning kuritegevusele. Paljudele noortele võivad mainitud käitumismaneerid viidata lojaalsuse ja kuuluvuse näitamist grupi liikmetele (Santor jt. 2000).

Antud töös keskendun üksnes tajutud eakaaslaste surve negatiivsetele aspektidele.

1.3 Hälbiv käitumine

Sotsioloogias võib hälbivat käitumist või hälbivust defineerida neljal erineval moel. Üks viisidest on vastandada hälbiv käitumine normaalse käitumisega (Laine, 1997).

Normaalse käitumise mõistmiseks tuleb defineerida sõna norm. Norm on ühiskonna poolt loodud käitumisreegel, mis ei pea ilmtingimata olema seadus või reeglistik, vaid oluline on käitumisnormi seos sotsiaalse kontrolliga (Laine, 1997). Norm muutub normiks alles siis, kui inimestest koosneval ühiskonnal on selle üle kontroll. Seega saab öelda, et hälbiv käitumine on normidest mitte kinni pidamine.

Teine, väga üldistav viis on statistiline hälbiva käitumise definitsioon (Clinard ja Meier, 1998). Selle järgi on hälbiv käitumine lihtsalt varieeruv tavalisest käitumisest, millega peetakse õigeks käitumiseks seda, mida enamus inimesed teevad. Clinard ja Meier (1998)

näevad sellise definitsiooni puhul probleeme, kuna see klassifitseerib kõiki vähemusi automaatselt hälbivateks (näiteks neid, kes ei ole kunagi ühtki seadust rikkunud või alkoholi proovinud).

Absolutistlik või omavoliline arusaam hälbivast käitumisest eeldab, et kõik nõustuvad põhiliste, selgete ühiskonnareeglitega, viidates üldisele kokkuleppele, et hälbivus tuleneb eelnevalt määratletud aktsepteeritava käitumise standardite rikkumisest. Selline arusaam definitsioonist on iseenesestmõistetav, kuna kõik on alati seisukohal, et teatud eeskirjade rikkumine peegeldab ebanormaalselt käitumist ning mingid teised käitumismaneerid mitte. See jällegi eeldab, et kõik teavad, kuidas universaalsete väärtuste järgi käituda ning nende väärtuste rikkumine või eiramine mootustabki hälbiva käitumise (Clinard ja Meier, 1998).

Peale nende kolme viisi, saab sotsioloogias hälbivat käitumist defineerida ka suhtelisi või relatiivse valguse all. Selle järgi on hälbiv käitumine märgistatud hälbivaks teiste poolt. Ehk siis relatiivne seisukoht identifitseerib hälbivat käitumist ainult hälbivaks juhul, kui see on nii märgistatud ühiskonna või sotsialiseerimise agentide poolt. Niipea kui käitumine omandab hälbiva märgistuse, laieneb see ka vastava käitumise demonstreerijale (Clinard ja Meier, 1998).

Seega saan oma töös keskenduda absolutistlikule arusaamale, mille järgi võib võtta, et noorte puhul näiteks alkoholi ja tubaka tarvitamine on hälbiv, kuna ühiskonnas on kõik nõus sellega (ka seadused), et selline käitumisviis ei sobi noortele, ennekõike alaealistele.

Vaatamata sellele, et nii seaduste kui ka üldise ühiskondliku arusaama järgi on tubaka ja alkoholi tarbimine noorte puhul taunitav, võidakse teatud noortekultuurides luua oma norme või siis üldisi eksisteerivaid norme eirata, mistõttu siiski esineb ühiskonnas noorte seas nii joomist kui ka suitsetamist.

1.4 Ökoloogiline süsteemiteooria ja bioökoloogiline mudel

Sotsiaalökoloogiline süsteemiteooria ja selle edasiarendus – bioökoloogiline mudel – sobivad antud konteksti, sest käsitlevad noore arengut ja tema käitumist, sh hälbivat, nii individuaalsete tegurite kui ka ümbritsevate süsteemide poolt mõjutatuna. Vaatamata sellele, et ökoloogiline süsteemiteooria töötati välja enne bioökoloogilist mudelit, tuleks siinkohal

just alustada antud mudelist, sest see käsitleb endas indiviiditasandit (Bronfenbrenner ja Cesi, 1994).

Bioökoloogilist inimesearengu mudelit saab kasutada nii laste kui ka täiskasvanute puhul, kuna käsitleb inimese arengu puhul tema tervet elukaart. Mudeli raamistik pöörab tähelepanu sellele, kuidas kahesuunalist mõju omavad nii indiviidi arengu protsess kui ka teda ümbritsev keskkond. Bronfenbrenner ja Cesi (1994) viitavad ka sellele, et aeg on tähtis komponent selles, kuidas inimesed ja keskkond muutuvad.

Bronfenbrenner ja Morris (1998) osutavad teatud indiviidi karakteritele, mis mõjutavad seda, kuidas inimene toimib sotsiaalses keskkonnas. Nad toovad välja, et inimene omab nähtavaid, peidetud ja motivatsiooni eristavaid omadusi. Nähtavad omadused on sugu, vanus ja välimus ning need on indiviidile „personaalseks stiimuliks“. Peidetud omadused nagu intelligentsus, oskused, vaimsed ja emotsionaalsed ressursid ei ole võrreldes ajas muutumatute omadustega koheselt märgatavad. Motivatsiooni eristavad omadused on temperament ja järjepidevus (Bronfenbrenner ja Morris, 1998). Bronfenbrenner ja Morris (1998) märgivad, et kuigi teatud omadused ei ole ajas muutuvad, mõjutavad indiviidi teisi omadusi teda ümbritsev keskkond, mis varasema Bronfenbrenneri ökoloogilise süsteemiteooria järgi oli jaotunud viieks tasandiks. Samuti märgib ta, et mõjutused tasandite ja indiviidi omaduste vahel on kahesuunalised.

Sotsiaalökoloogilise süsteemiteooria looja Bronfenbrenner (1979) peab inimese algseks ning kõige lähemaks keskkonnaks mikrosüsteemi, kuhu kuuluvad inimesele kõige lähedasemad inimesed ja institutsioonid. Nendeks inimesteks on vanemad, õed-vennad ja eakaaslased. Institutsioonidest saab välja tuua noorte puhul perekonna, kooli, tööealiste inimeste juures juba töökoha. Santrock (1993) lisab, et noore kõige otsesem suhestumine ühiskonnaga vanemate, õdede-vendade ning sõprade kaudu toimub just mikrosüsteemi tasandil. Samuti on mikrosüsteemitasandil tähtis noort kasvatavate või hooldavate täiskasvanute omavahelised suhted ja tegevusviisid, niisama olulised ka pere suurus, struktuur, aga ka peresisene kliima (Bronfenbrenner 1995).

Mikrosüsteemist laiem osa on mesosüsteem, millel on seos kahe või enama süsteemiosaga, mis inimest ümbritsevad. Bronfenbrenner (1979) märgib, et mesosüsteemis noore kontaktide ulatus laieneb, see kujutab endast mikrosüsteemi laienemist koduväliste asutuste ja sealsete isikute suunas. Klefbeck ja Ogden (2001) mainivad mesosüsteemiga seoses ökoloogilist üleminekut. Mesosüsteemis toimub interaktsioon last ümbritsevate oluliste mikrosüsteemide

vahel. Selline üleminek toimub näiteks lapseest noorukiikka jõudmisel, mille ajal noored on kergesti haavatavad (Klefsbeck ja Ogden, 2001).

Eksosüsteem viitab juba laiemale sotsiaalsele süsteemile, kuid ei mõjuta last nii otseselt kui kaks eelpool nimetatud süsteemi, siis siiski on sellel oma osa selles, kuidas inimene ennast tunneb (Bronfenbrenner 1977). Laps osaleb selles süsteemis kaudselt, aga siiski mõjutavad erinevad tegurid last kas positiivselt või negatiivselt. Näiteks see kuivõrd vanemate töökoht või kogukond toetab lastega peresid (töökoha paindlik graafik, lastetoetused ja erinevad teenused) (Klefsbeck ja Ogden, 2001). Samuti piirkond või rajoon, kus laps elab. Kui noor näeb päevast päeva oma kodu ümbruses purjus inimesi, võib seegi avaldada mõju noore enesetundele ja arusaamale asjadest.

Makrosüsteem on noore keskkonnast kõige kaugemal asetsev tasand, mis ümbritseb kõiki teisi süsteeme, peale kronosüsteemi. See süsteem hõlmab endas väärtusi, ideoloogiaid ja norme, mis on ühiskonnale ja kultuurile omased, sh ka konkreetsetes ühiskonnas kehtestatud seadused. Selles süsteemis puutub noor kokku poliitiliste, majanduslike ja ideoloogiliste süsteemidega (Bronfenbrenner 1979). Seda tasandit saab siduda ka minu tööga, kus hälbiva käitumise tunnuste all on välja toodud alkoholi tarbimise sagedus ja suitsetamine. Soese antud tasandiga tekitab asjaolu, et alkohol ja tubakas on Eesti Alkoholiseaduse ja Tubakaseadusega alaealistele keelatud.

Antud teooria viimane süsteem on kronosüsteem, mis käsitleb endas inimese arengu käigus ilmnevatele muutustele kogu elu vältel. Seetõttu on antud süsteemis ka tähtsal kohal aeg (Bronfenbrenner 1986). Seega on kronosüsteem ajapõhine dimensioon, mis võib muuta tegevusi kõigis viies süsteemis. Kõige lihtsamal kujul keskendub kronosüsteem noore eluüleminekutele (Bronfenbrenner 1986). Santrock (1993) märgib, et antud süsteem kajastab ühiskonnas aset leidvate muutuste ning sündmuste mõju noorele elukaare jooksul. Näiteks noor, kes laseb end mõjutada eakaaslastel käituda hälbivalt (joomine, narkootikumide tarvitamine, õigusrikkumine), võib jääda sõltuvusse, teda võidakse kriminaalkorras karistada ning see võib kujundada tema hilisemat eluteed.

Kuigi noorele avaldavad mõju kõik tasandid, keskendun mina oma töös ennekõike indiviidi ja mikrotasanditele. See tähendab, et oma töös lähtun indiviiditasandil nii soolistest kui isiksuslikest eripäradest. Mikrotasandil jälgin perekondlikke tegureid ja eakaaslaste mõju noore hälbivale käitumisele.

2. Hälbiva käitumise esinemine noorte hulgas ja seda mõjutavad tegurid

Järgnevalt annan oma töös ökoloogilise süsteemiteooria tasanditele toetudes ülevaate erinevatest hálbivat käitumist mõjutavatest teguritest. Kõigepealt toon indiviiditasandil varasemate uuringute põhjal välja erinevused soo ja rahvuse lõikes ning isiksuseomadusi puudutavad faktorid. Seejärel käsitlen mikrotasandile kuuluvaid perekondlikke tegureid.

2.1 Sugu

2016. aastal on Tervise Arengu Instituudi (TAI) poolt läbi viidud uuring, mis käsitleb 15-16 aastaste koolinoorte illegaalsete ja legaalsest narkootikumide tarvitamist Eestis (Vorobjov ja Salekešin, 2016). Uuringust selgus, et tubaka tarvitamine on populaarsem poiste seas, aga alkoholi tarvitamises suuri soolisi erinevusi ei ole. Küll aga peavad poisid sigarettide ja alkoholi kättesaadavust lihtsamaks kui tüdrukud. Narkootiliste ainete tarvitamisel ei esinenud antud uuringus samuti erilist seost neidude ja noormeeste vahel. Nimelt oli 38% tüdrukutest võrreldes 39% poistega tarvitanud vähemalt korra elus mõnda narkootikumi. Poiste hulgas oli küll rohkem neid, kes olid tüdrukutega võrreldes rohkem kanepit tarvitanud (30% vs 21%). Kõige suurem erinevus oli tüdrukute ja poiste vahel rahustite/uinutite tarvitamises, mida esines sagedamini tüdrukute hulgas, vastavalt (12% vs 6%).

Vaatamata sellele, et alkohol ja tubakas on seadusega alaealistele keelatud, ei käsitle järgnev Kriminaalpoliitika uuring neid kui õigusrikkumisi.

Tuginedes 2014. aasta Kriminaalpoliitika uuringule, (Markina ja Žarkovski, 2014) selgub, et õigusrikkumisi panevad üleüldiselt rohkem toime poisid (31%) kui tüdrukud (22%). Poisid panevad võrreldes tüdrukutega rohkem toime vägivallakuritegusid ja tõsisemaid varavastaseid õigusrikkumisi (nt mootorsõidukitega seotud kuriteod, sh ärandamised ja vargused, samuti ka kehavigastuste tekitamine ja kaklustes osalemine). Kergemate varavastaste õigusrikkumiste toimepanemine, sh poe- kui ka isiklike asjade vargused poiste ja tüdrukute poolt ei erine.

2.2 Keel/rahvus

Toetudes juba kahele eespool nimetatud uuringutele, selgub, et eesti ja vene õppekeelega koolide õpilased ei erine oluliselt uimastite tarvitamise poolest (Vorobjov ja Salekešin, 2016). Vene õppekeelega koolides oli pisut rohkem igapäevaseid suitsetajaid, eesti õppekeelega koolides oli aga sagedasem alkoholi tarvitamine ja purju joomine.

2014. aasta Kriminaalpoliitika uuringust (Markina ja Žarkovski, 2014) selgub, et vene keelt kõnelevad noored panevad õigusrikkumisi toime sagedamini (35%), kui eesti keelt kõnelevad noored (24%). Üldine tendents oli, et pea igas õigusrikkumise kategoorias oli vene keelt kõnelevate vastanute protsent suurem kui eesti keelt kõnelevate noorte omas.

2.3 Isiksus

Siin osas kirjeldan isiksuseomaduste ja hälbiva käitumise seoseid.

Argikeeles mõeldakse üldjuhul isiksuse all inimest, kes on millegi poolest erinev. Psühholoogias aga kasutatakse antud terminit seadumuste ehk isiksuseomaduste (inglise k. *personality traits*) komplekti kirjeldamiseks (Allik, 2003). Wareham (2005) toetudes erinevatele autoritele, uurib noorte hälbiva käitumise seoseid erinevate isiksuseomadustega. Ta toob välja, et sellised omadused nagu impulsiivsus, ekstravertsus ja neorootilisus on olnud tugevas seoses hälbiva käitumisega. Alkoholi ja tubaka tarvitamise kohta on artiklis välja toodud, et inividid, kes tunnetavad intensiivseid või pingelisi emotsioone, on rohkem vastuvõtlikumad alkoholile ja uimastitele. Wareham (2005) märgib veel, et ühe uuringu tulemusel saab väita, et inividid, kelle temperamendis esineb rohkem selliseid omadusi nagu hüperaktiivsus, ärritatavus ning pettumus, on suurema tõenäosusega kalduma alkoholi ja uimastite tarvitamisele. Kõige üldisemas mõttes märgib ta, et alkoholi ja uimastite pruukimine on kooskõlas hälbiva käitumisega ning sellist käitumist on kõige enam oodata inividilt, kes on neorootiline, aga samas puuduvad tal iseloomujooned nagu avatus, kohusetundlikkus, positiivsed emotsioonid ning meeldivus.

Taylor (2015) väidab, et noore iniviidi enesekontrolli puudus tihtipeale viib eksperimenteerima alkoholi ja uimastitega. Samuti mainib ta ühe katse põhjal, et ekstravertsusel on selge korrelatsioon kuritegevusega.

Toetudes Taylori (2015) tööle, saab väita, et ka indiviidi enesehinnangul on roll selles, kas inimene kuulub hälbiva käitumise riskirühma või mitte. Nimelt võib kõrge enesehinnang aidata takistada inimesel sattuda erinevate vaimsete ja füüsiliste probleemide kätte. Samuti aitab kõrge enesehinnang hoiduda eemale psühhotroopsetest ainetest ning hälbivast käitumisest. Taylor (2015) märgib, et madala enesehinnanguga inimesel on suurem tõenäosus sattuda riskikäitumise teele, kuna tal on suurem tõenäosus põdeda vaimseid tervisehäireid. Veel tõdeb Taylor (2015), et madala enesehinnanguga noorel on suurem tõenäosus tulevikus sooritada mingi kuritegu.

2.4 Perekonnastruktuur, -suhted ja käitumine

Ollakse arvamusel, et vanemate kasvatusstiil on üheks suurimaks teguriks ennustamaks, kas nooruk satub kokku hälbiva käitumisega (Cohen, Richardson, & LaBree, 1994). Erinevad uuringud toovad välja, et noorukid, kelle vanemad kasutavad karme kasvatusmeetodeid, on suurema tõenäosusega kalduma riskantsele käitumisele, kui need noored, kes on kogenud rohkem hoolivat kasvatust (Adalbjarnardottir & Hafsteinsson, 2001).

Baumrind (1991) on uurinud vanemate kasvatusstiile ja nende mõju lapse arengule. Ta tõi välja kaks kasvatusdimensiooni – nõudlikkuse ja osavõtlikkuse. Baumrind (1991) märgib, et nõudlikkus näitab seda, kuivõrd vanemad integreerivad last perekonda kui tervikusse, esitades sealjuures lastele eakohaseid nõudmisi, rakendades järelvalvet, reguleerides käitumist ja distsiplineerides sõnakuulmatuse korral. Samaaegselt kasutades kõigi tegurite puhul pigem toetavaid ja läbirääkmistel põhinevaid kui karistusel rajanevaid distsiplineerimisemeetodeid. Osavõtlikkus omakorda peegeldub selles, kuidas vanemad tahtlikult toetavad lapse iseseisvust, tema enesekindlust ning -regulatsiooni, olles toetavad vanemad lapsele ning tema vajadustele (Baumrind, 1991).

Sarnaseid arusaamu peegeldavad ka TAI (Vorobjov ja Salekešin, 2016) ja Kriminaalpoliitika (Markina ja Žarkovski, 2014) uuringud, mis toovad välja, et oluliseks kaitseteguriks on head suhted vanematega, vanemate emotsionaalne toetus lapsele ja järelevalve lapse tegemiste üle. Noortel, kelle suhted vanematega on head ja soojad, kelle vanemad jälgivad laste tegevusi ning noored, kes hoiavad vanemaid oma eluga kursis, esineb vähem õiguserikkumisi, aga ka vähem keelatud ainete tarvitamist (Markina ja Žarkovski, 2014). Samuti mõjutavad

perekondlikud suhted ka ohvrikslangemise riski. Näiteks kaitsevad head suhted vanema ja lapse vahel last koolikiusamise ohvriks langemise eest.

2014. aastal Eestis läbiviidud (Markina ja Žarkovski, 2014) noorte hälbiva käitumise uuringust ilmneb, et perekonna madal sotsiaal-majanduslik staatus ja ühe vanemaga peres elamine ei ole lapse õigusrikkumise riskifaktor. Samas ei lähe see tulemus kokku Tervise Arengu Instituudi (Vorobjov ja Salekešin, 2016) poolt tehtud uuringu raportiga, kus toodi välja, et noor, kes elab ühe vanemaga, tarvitab ka rohkem illegaalseid aineid. Perekondlikud suhted mõjutavad ka ohvrikslangemise riski. 2016. aasta TAI uuringust selgus, (Vorobjov ja Salekešin, 2016) et kahe vanemaga koos elavate noorte seas on märgatavalt vähem igapäevaseid suitsetajaid ning kanepit ja muid uimasteid tarvitanud isikuid kui nende noorte hulgas, kes elavad ühe või kasuvanemaga. Peremudeli ja noore hälbiva käitumise seose vahel saab veel välja tuua asjaolu, et need noored, kes elavad omaette või kelle eest hoolitsevad kaugemad sugulased või tuttavad, on suurema õigusrikkumise ohuga, kui need noored, kelle vanemad ei tööta välismaal ning keda ei kasvata kaugemad sugulased või tuttavad (Markina ja Žarkovski, 2014).

Lapse füüsiline karistamine ja väärkohtlemine tõstab lapse õiguserikkumiste toimepanemise riski, selgub veel Kriminaalpoliitika (Markina ja Žarkovski, 2014) uuringust. Füüsilist karistamist ja väärkohtlemist vanemate poolt nentisid rohkem tüdrukud ja vene noored. Lapsed, keda uuringule eelneval aastal karistati füüsiliselt või väärkoheldi, panid toime õiguserikkumisi kaks korda sagedamini, kui lapsed, keda vanemad ei ole füüsiliselt karistanud ega väärkohelnud. Väärkoheldud lastel esineb ka alkoholiga liialdamist ja nad langevad koolikiusamise ohvriks kaks korda sagedamini võrreldes lastega, kelle suhtes vanemad füüsilist jõudu ei kasuta.

2014. aasta (Markina ja Žarkovski, 2014) uuring toob veel välja, et lastel kelle vanematel esinevad sõltuvusprobleemid, on suurem õiguserikkumiste toimepanemise ning alkoholi tarbimise risk. Sõltuvusprobleemidega vanemaga kasvamine on ka lapse koolikiusamise ohvriks langemise oluline riskifaktor.

3. Probleemiseade

De Guzman (2007) märgib, et noorukieas mängivad sõbrad ja eakaaslased väga suurt rolli. Tekivad sõprussidemed, mis on intiimsed, ainulaadsed, püsivamad ning põimuvad kui varasemas eas. Tihti peetakse nendes eakaaslaste vaateid ja põhimõtteid tähtsamaks kui perekonna omi. Kuna noorukieas toimub palju vaimseid ja füüsilisi muutusi, siis on noortele tähtis koos emotsioone jagada ja samu muutusi läbi elada.

Sõpradel võib noore jaoks olla nii positiivne kui negatiivne mõju. Positiivne on sõprade puhul asjaolu, et noored saavad kogeda sarnaseid kogemusi ja tundeid, samuti aitavad sõprussidemed lahendada konflikte (De Guzman, 2007).

Vaatamata sellele, et sõprade roll noore elus on suure tähtsusega, võivad sellega kaasneda ka negatiivsed aspektid, nagu õigusrikkumised, aga ka illegaalsete ainete pruukimine. Kuna sõprade roll ja lähedus on teismelistele olulised, siis on nad ka negatiivsetele mõjutustele vastuvõtlikud, millega võib kaasneda probleeme (De Guzman, 2007).

Uuringuid hälbiva käitumise leviku ja selle seoste kohta on tehtud palju, sh Eestis. Näiteks rahvusvaheline tervisekäitumise uuring (*Health Behaviour of School-aged Children study*, HBSC, Aasvee, Liiv jt, 2016) ning juba varasemalt mainitud Kriminaalpoliitika (Markina ja Žarkovski, 2014) ning TAI (Vorobjov ja Salekešin, 2016) uuring.

Kuigi eelpool nimetatud uuringud on väga sisukad ning toovad välja erinevad tegurid noorte hälbivast käitumisest, ei küsita neis uuringutes tunnetatud eakaaslaste arve ega selle mõju kohta käituda hälbivalt. Samuti ei selgu, millised noored tunnetavad enam eakaaslaste arvet käituda reegleid rikkuvalt.

Seega on minu töö eesmärgiks välja selgitada, kui paljud noored tunnetavad eakaaslaste arvet käituda hälbivalt ning milliste demograafiliste, kodukeskkonnast ja isiksusest tulenevate teguritega on eakaaslaste arve ja hälbiv käitumine omavahel seotud.

Selleks, et oma töö eesmärk saavutada, olen püstitanud järgmised uurimusküsimused:

- Millisel määral tunnetavad noored eakaaslaste arvet ja kas see erineb poiste ja tüdrukute puhul?
- Kuidas on tunnetatud eakaaslaste arve seotud raporteeritud õigusrikkumiste ja hälbiva käitumisega?

- Milline seos esineb tunnetatud eakaaslaste surve ja peretüübi ning vanemate kasvatusstiili vahel?
- Milline seos esineb isiksuse omaduste ja eakaaslaste surve vahel?

4. Metoodika

4.1 Metodoloogiline lähtekoht

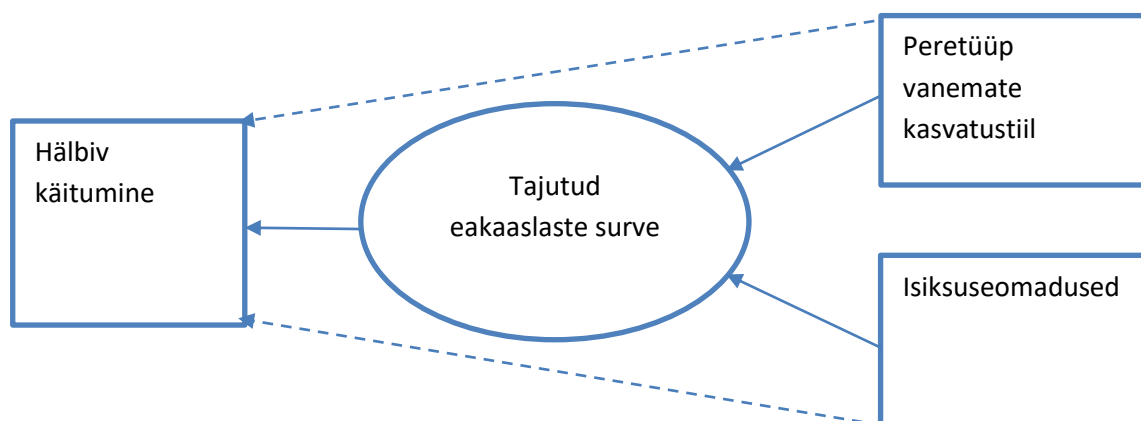
Käesolevas töös kasutan kvantitatiivset uurimismeetodit. Kvantitatiivne uurimistöö lähtub positivismist, vaatest, mille järgi maailm on objektiivne reaalsus, mida on võimalik mingil viisil vaadelda ja mõõta või koguseliselt väljendada, st kvantifitseerida (Õunapuu, 2014).

Valisin kvantitatiivse uurimismeetodi, kuna selle eesmärk on eksperimenteerida ja uuritava nähtuse tunnustega manipuleerida, et selgitada välja põhjuse-tagajärje seosed. Õunapuu (2014) märgib, et kvantitatiivses uurimistöös huvitatakse põhjuslikest seostest, eesmärgiga saada üldistatavaid tulemusi. Kvantitatiivse uurimistöö keskmes on mõõtmine ja arvandmed, mis on ka minu uurimistöös läbivalt sees.

4.2 Teoreetiline lähtekoht

Oma töös lähtun ökoloogilisest süsteemiteooriast ja bioökoloogilisest mudelist, kus isiksus (indiviiditasand) ja perekeskkonna tegurid (mikrotasand) võivad avaldada mõju sellele, kui vastuvõtlik on noor eakaaslaste survele. Perekonnaga seotud tegurite ja isiksuseomaduste mõju võib olla positiivne või negatiivne, vähendades või suurendades noorte hälbiva käitumise riski. Lisaks sellele uurin veel seoseid tunnetatud surve ja raporteeritud hälbiva käitumise vahel.

Oma töös uurin ma pidevjoonega tähistatud seoseid (vt joonis 1). Kirjanduse ülevaates viidatud uuringute järgi on ka peretüüp, vanemate kasvatustiil ning isiksuseomadused seotud noore hälbiva käitumisega (jooniselt tähistatud punktiiriga), kuid oma töös ma neid ei analüüsi.

Joonis 1. Töös analüüsitud konstruktide omavaheline seos

4.3 Uuringu käik ja valim

Oma töös kasutan ankeetküsitluse meetodil kogutud andmeid paljudelt noortelt. Ankeetküsitlus on meetod, kus uuritavad inimesed vastavad etteantud küsimustele. Ankeet algab sissejuhatusega, samuti tutvustatakse selles uuringu eesmäärke ning selgitust, kuidas saadud infot kasutatakse (Õunapuu, 2014). Ankeetküsitlused on reeglina anonüümsed.

Töös kasutan empiirilisi andmeid, mis on pärit 2015. aastal läbi viidud uuringust „Laste ja noorte seksuaalse väärkohtlemise leviku uuring“ (Soo, Lukk, Ainsaar jt, 2016). Uuring viidi läbi 33 koolis üle Eesti, millest 23 olid keskkoolid ning 10 kutsekoolid. Õpilased täitsid ankeedi iseseisvalt koolitunni ajal. Küsitluse algul tutvustati õpilastele uuringut ning selle olulisust, samuti rõhutati anonüümsuse aspekti. Antud uuring on üle-eestiline ning on representatiivne. Lõpliku valimi moodustasid 16-18-aastased noored. Analüüsi aluseks olid 2048 noore andmed, kellest 1091 (53%) olid poisid ning 955 (47%) tüdrukud. Alaealisi oli vastanute hulgas (71%) ning 18-aastasi (29%). Eesti keelt kõnelevaid noori oli (71%) ja vene keelt (27%), ülejäänud rääkisid mõnda muud keelt. Antud noortest õppis gümnaasiumis või keskkoolis (70%) ning kutsekoolis (30%) vastanutest. Bioloogiliste vanematega elas (59%) noortest, kasuvanemaga peres (15%) ning muu perevormi vastanute osakaal oli (26%).

4.4 Analüüsis kasutatavad tunnused

Töö peamine tunnus on tajutav eakaaslaste surve, mida mõõdeti Santor jt (2000) uuringust lühendatud küsimustikuga. Noortelt küsiti, kui sageli on nad sõprade või eakaaslaste survele teinud ankeedis loetletud asju või tundnud end kirjeldatud viisil. Seejärel esitati uuritavatele viis väidet, mille kogemise sagedust said nad hinnata 5-palliliselt skaalal (1- mitte kunagi, 5- sageli). Surve indeksi moodustasin väidete summeerimise teel, kus indeks varieerub 5-25. Suurem väärtus tähendab suuremat tunnetatud survet.

Hälbiva käitumise tunnused jagasin neljaks: „alkoholi tarbmise sagedus“, „suitsetamine“, „õigusrikkumiste toimepanemine“ ning „narkootikumide tarvitamine“.

Alkoholi tarbimise sagedust mõõtsin töös 4-punktise skaalaga: 1 – pole kunagi tarvitanud, 2 – kuni 10 korda (liidetud skaalapunktid 1 ja 2), 3 – mõned korrad kuus (liidetud skaalapunktid 3 ja 4), 4 – mõned korrad nädalas (liidetud skaalapunktid 5, 6 ja 7).

Suitsetamise sagedust hindan vastavalt nii nagu see originaalkujul oli: 1 – ei ole kunagi suitsetanud, 2 – proovisin korra või paar, 3 – Varem suitsetasin, kuid lõpetasin, 4 – suitsetan, kuid mitte iga päev, 5 – suitsetan iga päev.

Õigusrikkumiste toimepanekut mõõdeti uuringus kolme väitega (ankeedis küsimus 14 väited 1,2 ja 7). Nende väidete põhjal moodustasin uue tunnuse, mille skaala on järgmine: 1 – ei ole õigusrikkumist toime pannud, 2 – on õigusrikkumise toime pannud (vastanud jaatavalt vähemalt ühele neist kolmest väitest).

Narkootikumide tarvitamise tunnuseid mõõdeti kahe väitega (ankeedis küsimus 14, väited 11 ja 12). Ka siin jagunes sagedus kas 1 – ei ole narkootikume tarvitanud või 2 – on narkootikume tarvitanud (samuti vastanud jaatavalt vähemalt ühele neist kahest väitest).

Perevormi tunnus näitab, kellega vastaja koos elab. Originaaltunnuse kodeerisin ümber järgmiselt : 1 – bioloogilised vanemad (vastaja elab nii ema kui ka isaga), 2 – kasuvanemaga pere (elab kasuisa või kasuemaga), 3 – muu perevorm (vastaja ei ela bioloogiliste vanemate ega kasuvanema(te)ga, vaid elab kas vanavanematega, elukaaslasega, asenduskodus, hooldusperes, üksinda vm).

Vanemate kasvatusstiile hinnati uuringus 9 väitega (ankeedis küsimus 22). Noortel paluti hinnata, kas need väited kehtivad nende vanemate või kasuvanemate kohta, kasutades skaalat: 1 – ei kehti üldse, 6 – kehtib täielikult. Toetudes Baumrindi (1991) vanemate kasvatusstiilide seletusele, grupeerisin väited kaheks: osavõtlikuks (väited 5-9) ja kontrollivaks (väited 1-4) kasvatusstiiliks. Osade väidete skaala pöörasin ümber. Väidete summeerimise teel moodustasin kaks indeksit (osavõtlikkus ja kontroll) ning indeksid omakorda kodeerisin ümber kolmepunktilisteks tunnusteks: 1 – vähene osavõtlikkus/kontroll (liidetud skaalapunktid 1 ja 2), mõõdukas osavõtlikkus/kontroll (liidetud skaalapunktid 3 ja 4), suur osavõtlikkus/kontroll (liidetud skaalapunktid 5 ja 6).

Mehelikke ja naiselikke isiksuseomadusi mõõdeti ankeedis Bemi (*Bem Sex Role Inventory*, 1974) lühendatud soorollide küsimustikuga. Uuritavatele esitati 21 traditsiooniliselt mehelikuks ja naiselikuks peetavat omadust ning paluti hinnata nende kehtivust enda kohta 6-pallisel skaalal, mille siinse analüüsi jaoks olen kolmeks ümber kodeerinud: 1- kehtib vähe

(skaalapunktid 1 ja 2), 2- kehtib osaliselt (3 ja 4), 3- kehtib oluliselt (5 ja 6). Oma töös kasutan ainult järgmisi omadusi: „olen sõltumatu“, „mul on tugev isiksus“, „olen sõbralik, heasüdamlik“, „olen arg“, „olen riskialdis“, „olen agressiivne“, „olen domineeriv“. Valitud said just need omadused, kuna neid saab lahterdada kui positiivseid ja negatiivseid isiksuseomadusi.

Vastav ankeet, kust küsimused pärinevad on kättesaadav „Laste ja noorte seksuaalse väärkohtlemis uuringust“ (Soo jt, 2016).

4.5 Andmeanalüüsimeetod

Statistiliseks analüüsiks kasutan SPSS 2id4.0 (Statistical Package for Social Sciences) andmetöötlusprogrammi. Töös kasutatavad joonised olen valmistanud Microsoft Excelis.

Ülevaate saamiseks noorte tunnetatud eakaaslaste survest ja hälbivast käitumisest poiste ja tüdrukute hulgas kasutan kahemõõtmelist sagedusanalüüsi.. Eakaaslaste surve seost hälbiva käitumise, perekeskkonna tegurite ja isiksuseomadustega uurin Kruskal-Wallise testiga. Kruskal-Wallise testi abil on võimalik välja selgitada, kui tõepärane on hüpotees, et vaadeldavad tunnused (nt eakaaslaste surve tajumine ning hälbiv käitumine) on omavahel seoses (Tooding, 2015). Samuti olen eakaaslaste surve indeksi keskmiste erinevusi poiste ja tüdrukute vahel analüüsinud student t-testiga.

5. Analüüs

5.1 Tunnetatud eakaaslaste surve soo lõikes

Tabelis 1 on välja toodud väited tunnetatud eakaaslaste surve kohta soo lõikes. Tabelist võib näha, et antud küsimustele vastati kõige enam kas „mitte kunagi“ või „aeg-ajalt“ ning vastusevarianti „sageli“ on nii poisid kui tüdrukud valinud suhteliselt vähe. Kõige vähem tunnetati eakaaslaste survet kasutada narkootikume – 77% poistest ning 85% tüdrukutest ei ole seda kunagi kogenud. Samuti tunnistavad päris paljud noored, et nad ei ole kunagi tundnud eakaaslaste poolset survet seksida. Suur osa vastajatest (67-74%) on siiski väitnud, et on aeg-ajalt või sageli sõprade survele teinud asju, mida nad muidu ei teeks. Veidi vähem (48-51%) on vastatud, et aeg-ajalt või sageli on tunnetatud teiste survet juua end pidudel täis.

Tulemustest selgus, et poiste seas on enam neid, kes tunnetavad tüdrukutest oluliselt rohkem eakaaslaste survet käituda hälbivalt või teha asju, mida ise õigeks ei peeta. Ainus väide, milles statistiliselt olulist erinevust ei ilmnenud, oli tunnetatud eakaaslaste surve juua end pidudel täis. See-eest suurim statistiline erinevus poiste ja tüdrukute vahel ilmnes väites, kus noored tunnetavad eakaaslaste survet seksuaalvahekorras olla, sest eakaaslased on seda juba teinud.

Keskmine tunnetatud eakaaslaste indeks oli poistel (keskmine 9,6) statistiliselt oluliselt kõrgem kui tüdrukutel (keskmine 8,5; $t=7,1$, $p=0,00$).

Tabel 1. Tunnetatud eakaaslaste surve protsentjaotus soo lõikes

Tunnetatud eakaaslaste surve	Poiss			Tüdruk		
	Mitte kunagi	Aeg-ajalt	Sageli	Mitte kunagi	Aeg-ajalt	Sageli
Olen teinud sõprade survele asju, mida ma muidu ei teeks*	26	59	15	33	56	11
Tunnen sageli survet teha asju, mida ma tavaliselt õigeks ei pea*	40	50	10	53	41	6
Ma olen tundnud survet seksida, sest paljud eakaaslased on seda juba teinud*	55	32	13	74	20	6
Olen tundnud teiste survet juua end pidudel täis	49	36	15	52	34	14
Mõnikord olen tundnud survet kasutada narkootikume, sest teised on neid tarvitanud*	77	19	4	85	13	2

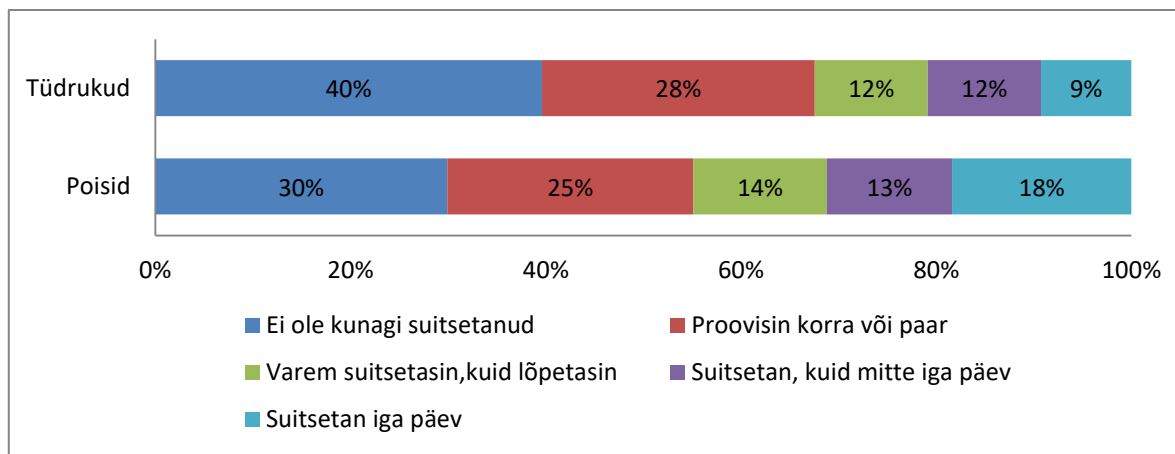
Märkus: Tabelis kasutatud skaala – Mitte kunagi, Aeg-ajalt (liidetud skaalapunktid 2-3), Sageli (liidetud skaalapunktid 4-5).

*Statistiliselt olulised erinevused poiste ja tüdrukute vastustes t-testi alusel, $p < 0,00$.

5.2 Hälbiva käitumise esinemissagedus

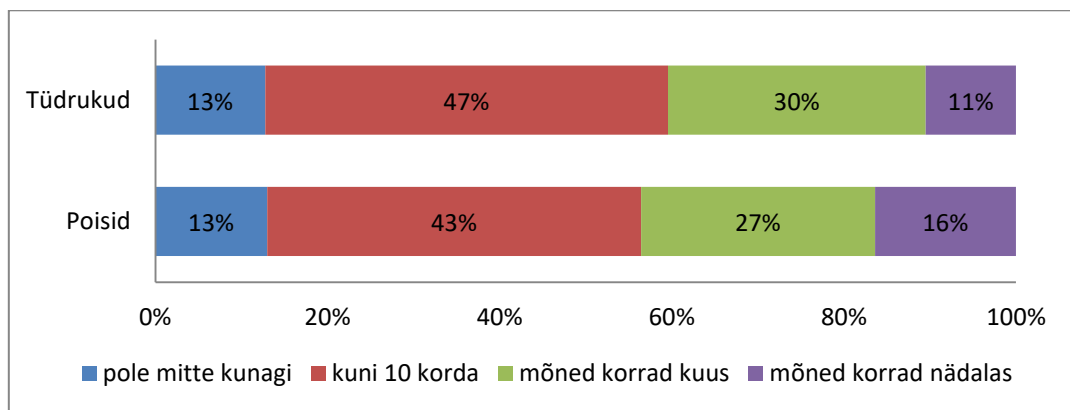
Järgnevatel joonistel annan ülevaate suitsetamisest, alkoholi tarvitamisest, õigusrikkumisest ning uimastite tarvitamisest poiste ja tüdrukute hulgas.

Jooniselt 2 selgub, et kõige rohkem on õpilaste hulgas neid, kes ei ole kunagi suitsetanud. Tüdrukute seas on selliseid 40%, poiste hulgas aga 30%. Samuti on nii poiste kui ka tüdrukute seas suur osa neid, kes on suitsetamist proovinud korra või paar. Küll aga selgub jooniselt, et poiste (18%) seas on igapäevasuitsetajaid kaks korda rohkem kui tüdrukute seas (9%).

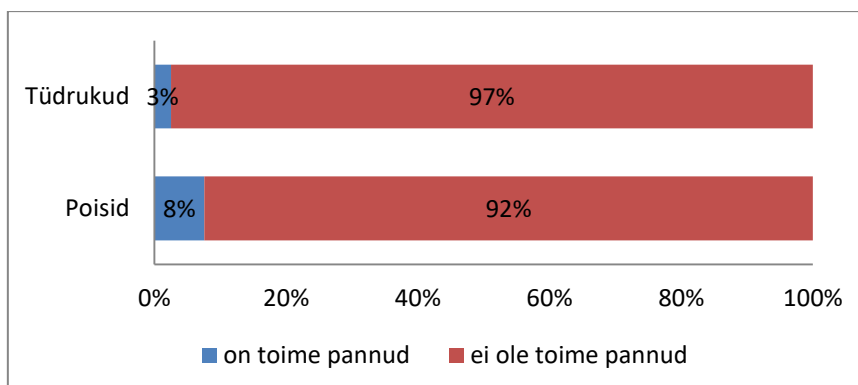
Joonis 2. Poiste ja tüdrukute suitsetamise esinemise sagedus (%)

Joonisel 3 on välja toodud poiste ja tüdrukute alkoholi tarvitamise sagedus. Tulemustest selgub, et veidi vähem kui pooled õpilased on tarvitanud alkoholi viimase aasta jooksul kuni 10 korda (43-47%). Nii poiste kui ka tüdrukute hulgas on 13% neid, kes on vastanud, et pole mitte kunagi alkoholi tarbinud. Sageduselt väike on ka nende vastajate arv, kes tarvitavad alkoholi mõned korrad nädalas. Poiste hulgas (16%) on tüdrukutega võrreldes (11%) veidi rohkem selliseid vastajaid, kes mõned korrad nädalas alkoholi pruugivad. Üldiselt on nii poiste kui ka tüdrukute alkoholi tarbmise sagedus väga sarnane.

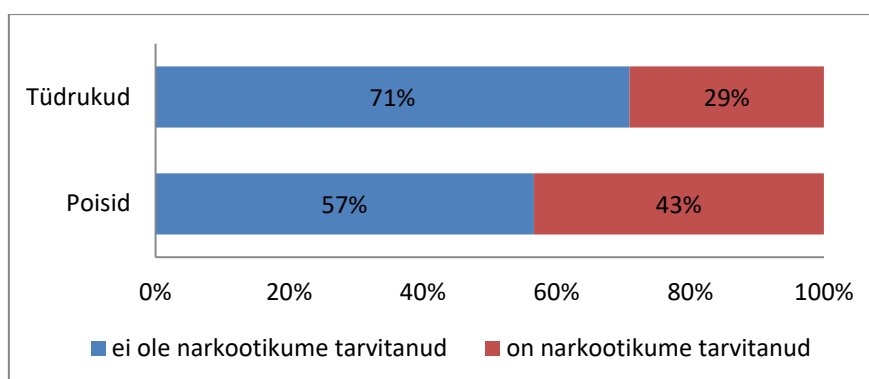
Joonis 3. Poiste ja tüdrukute alkoholi tarvitamise sagedus (%)

Nii poiste kui ka tüdrukute seas on õigusrikkumisi esinenud vähe. Poistest on õigusrikkumisi toime pannud 8% ning tüdrukutest 3% vastanutest.

Joonis 4. Poiste ja tüdrukute õigusrikkumine (%)

Narkootikume on tarvitanud 43% poistest ning 29% tüdrukutest. Poiste hulgas on märkimisväärselt rohkem neid vastajaid, kes väidavad olevat narkootikume tarvitanud.

Joonis 5. Poiste ja tüdrukute narkootikumide tarvitamine (%)

6. Seoseanalüüs tuntava eakaaslaste surve ja häälbiva käitumise vahel

Siin osas analüüsin seoseid tuntava eakaaslaste surve, häälbiva käitumise perekeskkonna tegurite ning isiksuseomaduste vahel.

6.1 Seos hälbiva käitumise tunnuste ja tuntava eakaaslaste surve vahel

Tabelis 2 on esitatud tajutud eakaaslaste surve keskmine väärtus hälbiva käitumise tunnuste kategooriate järgi. Eraldi on toodud tulemused poiste ja tüdrukute kohta. Tabelis on märgitud ka Kruskal-Wallise testi tulemus hii-ruudu väärtusena. Testi tulemusest selgus, et eakaaslaste surve ja hälbiva käitumise liikide vahel on statistiliselt oluline seos.

Tabel 2. Keskmine tunnetatud eakaaslaste surve indeks hälbiva käitumise tunnuste järgi

Hälbiva käitumise tunnused		Tunnetatud eakaaslaste surve indeks (keskmine)	
		Poiste (üldkeskmine 9,6)	Tüdrukute (üldkeskmine 8,5)
Alkoholitarbimise sagedus	Pole mitte kunagi tarvitanud	7,9	6,5
	Kuni 10 korda tarvitanud	9,4	8,3
	Mõned korrad kuus tarvitanud	10,3	9,1
	Mõned korrad nädalas tarvitanud	10,5	10,1
	Hii-ruudu väärtus	62,9***	77,6***
Suitsetamine	Ei ole kunagi suitsetanud.	8,5	7,7
	Proovisin korra või paar.	9,8	8,7
	Varem suitsetasin, kuid lõpetasin.	10,3	9,3
	Suitsetan, kuid mitte iga päev.	10,3	9,2
	Suitsetan iga päev	10,2	9,3
	Hii-ruudu väärtus	53,3***	56,1***
Õigusrikkumiste toimepanemine	Ei ole õigusrikkumist toime pannud	9,5	8,5
	On õigusrikkumise toime pannud	11,5	9,2
	Hii-ruudu väärtus	17,9***	1
Narkootikumide tarvitamine	Ei ole narkootikume tarvitanud	8,6	8,1
	On narkootikume tarvitanud	10,7	9,5
	Hii-ruudu väärtus	70,2***	40,9***

(Gruppidevahelisi erinevusi on analüüsitud Kruskal-Wallise testiga, *** $p < 0,001$)

Tabelist võib välja lugeda, et nii poiste kui ka tüdrukute puhul eakaaslaste surve indeksi keskmine väärtus tõuseb vastvalt sellele, mida sagedamini alkoholi tarbitakse. Eriti tugev seos alkoholi tarbimise sageduse ja tajutud eakaaslaste surve vahel on tüdrukute puhul. Suitsetamise puhul ilmneb sarnane tendents, ehk mida enam tuntakse eakaaslaste survet, seda rohkem on noortel olnud kokkupuude suitsetamisega.

Noortel, kes suitsetasid varem, suitsetavad vahetevahel ning iga päev, on keskmine eakaaslaste surve indeks üsna sarnane. Samas neil, kes pole kunagi suitsetanud on see indeks kõige madalam. Sarnaselt alkoholi tarvitamise sagedusele on ka siin tüdrukute seosenäitajad suuremad kui poistel, kuid mitte nii oluliselt.

Õigusrikkumiste puhul ilmneb suur erinevus poiste ja tüdrukute vahel. Nagu eelpool toodud õigusrikkumiste joonisest selgub, siis vastanute seas on väga vähe neid, kes on üldse õigusrikkumisi toime pannud, aga sellele vaatamata on õigust rikkunud poiste ja tüdrukute eakaaslaste surve indeksi keskmine skoor suurem kui õigusrikkumisi mitte toime pannud noorte puhul. Poiste puhul on keskmiste skooride erinevus võrreldes tüdrukute tulemusega väga suur ning see erinevus on ka statistiliselt oluline. Tüdrukute tulemust vaadates saab öelda, et eakaaslaste surve ei ole õigusrikkumiste toimepanekule statistiliselt olulist seost. Tabelit vaadates selgub, et õigusrikkumiste toimepanemine on ka ainus hälbiva käitumise tunnus, mille puhul tüdrukutel ei ilmne eakaaslaste mõju. Võimalik, et tüdrukute tulemus ei osutunud statistiliselt oluliseks seetõttu, et õigusrikkumisi toime pannud neidusid oli uuritavate seas vähe.

Nii tüdrukute kui ka poiste puhul selgub, et need, kes on enda sõnul narkootikume tarvitanud, tunnetavad ka keskmiselt enam eakaaslaste survet, võrreldes nendega, kes on eitavalt vastanud. Kuigi nii poiste kui ka tüdrukute puhul on testi hii-ruudu väärtus statistiliselt oluline, on poistel see väärtus tunduvalt kõrgem kui tüdrukutel.

6.2 Seos perekondlike tegurite ning tuntava eakaaslaste surve vahel

Järgnevalt uurin seoseid perevormi ja vanemate kasvatusstiili ning tunnetatud eakaaslaste surve vahel.

Tabelist 3 on näha, et kuigi perevormi tunnus ei ole statistiliselt oluliselt seotud eakaaslaste surve indeksiga, siis indeksi keskmine väärtus on suurim kasuvanemaga peredest pärit poistel ja tüdrukutel.

Tabel 3. Keskmine tunnetatud eakaaslaste surve indeks perevormi järgi

Perevorm	Tunnetatud eakaaslaste surve indeks (keskmine)	
	Poiste (üldkeskmine 9,6)	Tüdrukute (üldkeskmine 8,5)
Bioloogilised vanemad	9,7	8,5
Kasuvanemaga pere	10,1	8,9
Muu perevorm	9,2	8,3
Hii-ruudu väärtus	3,4	3,6

(Gruppidevahelist erinevust on analüüsitud Kruskal-Wallise testiga)

Siinkohal saab öelda, et perevorm ei mängi rolli selles, kuivõrd vastuvõtlik on noor sõprade mõjule, vaid rolli võivad mängida muud perega seotud tegurid. Järgnevalt annangi ülevaate, kuivõrd vanemate kasvatustiil võib mõjutada noore poolt tajutud eakaaslaste survet.

Vaatamata sellele, et perevormi puhul ei esine seost, saab siiski tabeli põhjal välja tuua asjaolu, et nii poiste kui ka tüdrukute puhul on tuntava eakaaslaste surve keskmised indeksid üldkeskmistega võrreldes suurimad just kasuvanemaga pere puhul.

Tabelis 4 näeb, et hii-ruut statistiku väärtus on statistiliselt oluline nii poiste kui tüdrukute puhul, aga noormeeste puhul on väärtus tüdrukute omast tunduvalt suurem.

Tabel 4. Keskmise tunnetatud eakaaslaste surve indeksi seos vanemate osavõtlikku kasvatusstiili järgi

Vanemate osavõtlik kasvatusstiil	Tunnetatud eakaaslaste surve indeks (keskmise)	
	Poiste (üldkeskmise 9,6)	Tüdrukute (üldkeskmise 8,5)
Vähene osavõtlikkus	11,1	9,2
Mõõdukas osavõtlikkus	9,3	8,8
Suur osavõtlikkus	8,9	7,8

(Gruppidevahelist erinevust on võrreldud Kruskal-Wallise testiga, poistel $H=58$, $p=0,000$ ning tüdrukutel $H=40,6$, $p=0,000$)

Antud tabelist selgub, et mida madalamaks hindab noor vanemate osavõtlikkust, seda enam tunnetab ta ka eakaaslaste mõjutust käituda hälbivalt. Poiste puhul on selle keskmise indeks ka võrreldes tüdrukutega veidi suurem, mis tähendab, et noormeestele on olulisema tähendusega see, kui osavõtlikud on vanemad.

Hälbiva käitumise seose eakaaslaste surve üldkeskmise indeksiga võrreldes näeb, et nii poisid kui tüdrukud, kes tunnetavad vähest või mõõdukat vanemate poolset osavõtlikkust, tunnetavad ka enam eakaaslaste survet kui need, kes tunnetavad suurt vanemate poolset osavõtlikkust.

Seos tunnetatud eakaaslaste surve ja vanemate kontrolliva kasvatusmeetodi vahel on vastupidine võrreldes osavõtliku stiiliga.

Tabel 5. Keskmise tunnetatud eakaaslaste surve indeks vanemate kontrolli järgi

Vanemate kontroll	Tunnetatud eakaaslaste surve indeks (keskmise)	
	Poiste (üldkeskmise 9,6)	Tüdrukute (üldkeskmise 8,5)
vähene kontroll	8,5	8,1
mõõdukas kontroll	9,5	8,2
suur kontroll	10,6	9

(Gruppidevahelist erinevust on võrreldud Kruskal-Wallise testiga, poistel $H=49,1^{***}$ ning tüdrukutel $H=12,2^{**}$, $***<0,001$, $**<0,08$)

Tabelist 5 selgub, et just poistel mängib tunnetatud eakaaslaste surve ning vanemate kontrolli määr eriti suurt rolli. Mida kontrollivamaks hindavad poisid oma vanemaid, seda enam tunnevad ka noormehed eakaaslaste survet kaituda reegleid rikkuvalt või viisil, mida nad muidu ei teeks. Sarnane seos ilmneb ka tüdrukutel, kuid poistel on see statistiliselt olulisem. Samuti näeb, et noored kes peavad vanemaid vähesel või mõõdukas määral kontrollivaks, tunnetavad surve indeksi üldkeskmisega võrreldes vähem eakaaslaste survet. Samas need noored, kes peavad vanemaid suurel määral kontrollivaks, tajuvad ka keskmisega võrreldes oluliselt enam eakaaslaste survet.

6.3 Seos isiksuseomaduste ja tuntava eakaaslaste surve vahel

Tabelis 6 ja 7 on rida traditsiooniliselt mehelikuks ja naiselikuks peetud isiksuseomadusi, mille liigitasin positiivseteks ja negatiivseteks omadusteks. Allolevast tabelist selgub, et eakaaslaste survet tunnetavad kõige vähem need, kes iga positiivse omaduse puhul on vastanud, et see kehtib nende puhul oluliselt. Siiski näeb tabelist, et noormeeste ja tütarlaste keskmistes ja statistikute väärtustes on selge erinevus, kuna poisid tajuvad suuremat survet kui tüdrukud.

Tabel 6. Keskmine tunnetatud eakaaslaste surve indeks positiivsete isiksuseomaduste järgi

Positiivsed isiksuseomadused	Tunnetatud eakaaslaste surve indeks (keskmine)	
	Poiste (üldkeskmine 9,6)	Tüdrukute (üldkeskmine 8,5)
Olen sõltumatu		
kehtib vähe	10,3	8,8
kehtib osaliselt	9,9	8,6
kehtib oluliselt	8,7	8,2
Hii-ruudu väärtus	25,1***	2,8
Mul on tugev isiksus		
kehtib vähe	10,2	9,6
kehtib osaliselt	10,3	8,7
kehtib oluliselt	9,1	8,3
Hii-ruudu väärtus	23,3***	9,9**
Olen sõbralik, heasüdamlik		
kehtib vähe	8,7	8,8
kehtib osaliselt	10,5	8,1
kehtib oluliselt	9,4	8,6
Hii-ruudu väärtus	16,5***	5

(***p<0,001, **p<0,008, *p<0,024)

Tüdrukute puhul puudub omaduse „olen sõltumatu“ ja eakaaslaste surve indeksi vahel statistiliselt oluline seos. Poiste puhul jällegi on seos statistiliselt oluline ning nende kohta

võib öelda, et mida sõltumatuks noormees end peab, seda vähem tunnetab ta eakaaslaste survet.

Tunnuse „mul on tugev isiksus“ ning tuntava eakaaslaste surve vahel on statistiliselt oluline seos, eriti tugev on see poiste puhul. Siiski saab mõlema sugupoole esindajate kohta väita, et eakaaslaste surve indeksi keskmine tulemus on seda väiksem, mida enam peetakse end tugevaks isiksuseks.

Tulemused sõbralikkuse, heasüdamlikkuse ning keskmise eakaaslaste surve indeksi puhul on nii poistel kui ka tüdrukutel veidi kaootilised. Poiste puhul on küll huvitav tõsiasi, et need noormehed, kes ei pea end väga heasüdamlikuks ja sõbralikuks, tunnetavad kõige vähem eakaaslaste poolset survet. Tüdrukute puhul on küll märgata trendi, et need, kes peavad end vähe sõbralikuks ja väga sõbralikuks, tunnevad suuremat survet, kui need neiud, kes peavad end mingil määral sõbralikuks. Vaatamata sellele, näeb, et antud seos on statistiliselt oluline ainult poiste puhul.

Tabelis 7 on välja toodud rida omadusi, mille liigitasin negatiivsete isksuseomaduste alla. Ühtlasi näeb sellest tabelist, et antud omadused on eakaaslaste surve tajumisele suurema seosega, kui eelmise tabeli omadused.

Tabel 1. Keskmise tunnetatud eakaaslaste surve indeks negatiivsete isksuseomaduste järgi.

Negatiivsed isksuseomadused	Tunnetatud eakaaslaste surve indeks (keskmise)	
	Poiste (üldkeskmise 9,6)	Tüdrukute (üldkeskmise 8,5)
Olen arg		
kehtib vähe	9,3	8,4
kehtib osaliselt	9,9	8,6
kehtib oluliselt	10	8,5
Hii-ruudut väärtus	9,8**	0,8
Olen agressiivne		
kehtib vähe	9,2	8,3
kehtib osaliselt	10,3	9
kehtib oluliselt	9,7	8,8
Hii-ruudu väärtus	21,7***	9,4*
Olen riskialdis		
kehtib vähe	9,1	8
kehtib osaliselt	9,7	8,7
kehtib oluliselt	9,8	8,7
Hii-ruudu väärtus	5,2	6,2
Olen domineeriv		
kehtib vähe	8,7	8
kehtib osaliselt	10	8,8
kehtib oluliselt	9,7	8,5
Hii-ruudu väärtus	26,5***	11,2**

(***p<0,001, **p<0,008, *p<0,024)

Arguse puhul ilmneb, et mida aramaks posisid end pidasid, seda rohkem tunnetavad end eakaaslaste poolt mõjutatavana. Tüdrukute puhul puudub statistiliselt oluline seos.

Agressiivsuse puhul esineb kahe tunnuse vahel statistiliselt oluline seos, märgatavalt tugevam on see poiste puhul. Samuti võib agressiivsuse puhul täheldada, et nii poiste kui ka tüdrukute puhul on „kehtib osaliselt“ ja „kehtib täielikult“ vastanute skoor üle üldkeskmise, mis viitab sellele, et nende kategooriate alla kuuluvad noored tunnetavad ka keskmiselt enam eakaaslaste survet.

See, kui riskialtid on nii tüdrukud kui poisid, ei mängi nii noormeeste kui ka tütarlaste puhul eakaaslaste surve tunnetamisele statistiliselt olulist rolli.

Mõlema sugupoole hulgas ilmneb eakaaslaste surve tunnetamise ja enda domineerivaks inimeseks olemise vahel välja statistiliselt oluline seos. Poisid ja tüdrukud, kes peavad end osaliselt domineerivaks, tunnetavad oluliselt enam eakaaslaste survet kui need, kes ei pea end domineerivaks isikuks.

Kokkuvõtvalt saab öelda, et poiste puhul on statistiliselt oluline seos iga isiksuseomaduse ja eakaaslaste tuntava surve vahel, välja arvatud tunnuse „olen riskialdis“ puhul. Tüdrukute puhul on seos oluline kõigest kolme tunnuse puhul. Seega saab öelda, et poiste isiksuseomadused mängivad suuremat rolli selles, kuivõrd vastuvõtlikud on nad tunnetatud eakaaslaste survele kui tüdrukute omad.

7. Arutelu

Järgnevalt arutlen analüüsi osas saadud tulemuste üle ning püüan leida oma tulemuste ja töös esitatud teooriate vahel selgitust.

Töös tuginesin ökoloogilisele süsteemiteooriale, et uurida kuidas antud indiviidi (sugu, isiksus) ning mikrotasand (perefond) võivad mõjutada noort tundma eakaaslaste survet käituda hälbivalt. Samuti sai tuginetud varasematele uuringutele, kust selgus, et hälbiv käitumine on noorte hulgas vägagi aktuaalne ning just poiste puhul on seda eriti märgata. Seega oli minu töö eesmärgiks uurida, kuivõrd noored ise tunnetavad just eakaaslaste survet käituda hälbivalt.

Tulemustest selgus, et suur osa (67-74%) 16-18-aastaseid Eesti noori on teinud eakaaslaste survel asju, mida nad muidu ei teeks. Umbes pooled on aga tundnud eakaaslaste survet teha midagi, mida nad õigeks ei pea. Tähelepanuväärne on, et pea pooled vastajad tunnetavad survet juua end pidudel täis, sh 15% on tundnud sellist survet sageli.

Hälbiva käitumise tunnuste ja tunnetatud eakaaslaste surve vahel oli nii poistel kui ka tüdrukutel statistiliselt oluline seos iga tunnuse puhul, mis viitab sellele, et noored tunnetavad eakaaslaste survet käituda hälbivalt. Kuna alkoholi tarbimise sagedust ning suitsetamist esines võrreldes õigusrikkumiste toimepanemise ja narkootikumide tarvitamisega rohkem, siis on nende noorte puhul, kes seda sageli teevad, ka suurem surve tunnetamise väärtus. Selle põhjal saab järeldada, et need kes tunnetavad suuremat survet, panevad ka teo kindlamalt toime (suitsetamise, alkoholi tarvitamise ja narkootikumide tarvitamise). Tütarlaste puhul ilmnas, et just alkoholi tarbimise sageduse ja suitsetamise puhul oli neil tunnetatud eakaaslaste surve väärtus suurem kui poistel. See oli huvitav tulemus ning siinkohal võib püstitada hüpoteesi, et ehk on poiste ja tüdrukute soorollid muutumas ning tüdrukute hulgas hakkab aina enam täheldama alkoholi tarbimist ning suitsetamist, millel omakorda võib roll olla ka eakaaslaste halvas eeskujus.

Töös uurisin, millise peretausta ja isiksuseomadustega noored tunnetavad enam eakaaslaste survet. Selgus, et perevorm ei ole statistiliselt oluliselt seotud eakaaslaste surve tunnetamisega. Antud tulemus sarnaneb Kriminaalpoliitika uuringu tulemustega (Markina ja Žarkovski, 2014), kus ka väideti, et üksikvanemaga peres elava noore õigusrikkumise toimepanemise riski see ei mõjuta. Seega tuleb välja, et määrav ei ole mitte see, kas noor elab

koos bioloogilis(t)e vanema(te)ga, kasuvanema(te)ga või näiteks vanavanematega. Samuti saab TAI (Vorobjov ja Salekešin, 2016) ja Kriminaalpoliitika (Markina ja Žarkovski, 2014) uuringutega ühildada asjaolu, et tõenäoliselt lapsed ja noored, kes saavad kodus vanematelt piisavalt hoolitsust, mõistmist ja tuge, on iseseisvamad, enesekindlamad ning ei ole niivõrd vastuvõtlikud eakaaslaste mõjutustele. Võib oletada, et nad ei vaja eakaaslaste tähelepanu ja tunnustust sel määral, kui noored, kes ei ole kogenud vanemate osavõtlikku kasvatustiili.

Vanemate kontrolli kohta väidavad Giordano, Cernkovich ja Pugh (1986), et suurem kontroll ja jälgimine noorte käitumise üle vähendab nende riskivalmidust ning tugevdab sidemeid ümbritsevate inimestega (vanemad, õpetaja, sõbrad), mis omakorda vähendab probleemse käitumisega sõprade mõju. See väide ei lähe kokku minu uuringu tulemustega, kust selgus, et mida suuremat vanemate kontrolli noored tundsid, seda enam tunnetasid nad ka eakaaslaste mõju käituda hälbivalt. Kuigi Giordano jt (1986) väidavad, et suurem kontroll noorte käitumise üle on nendi endi jaoks hea, võib siin tekkida erinevus uuringute tulemustes noore iseseisvust piirava kontrolli kasutamise tõttu. Soo ja Kutsar (2012) tuginedes Laible ja Carlo (2004) uuringutele, väidavad, et noore tegevuse liigse kontrolli puhul võib noor tunda, et tema autonoomsust piiratakse ning see omakorda võib põhjustada noores madala enesehinnangu, mis võib pärssida eale vastavat sotsiaalse kompetentsuse arengut. Isiklikult lisaks siia hüpoteetiliselt, et suure kontrolli puhul tunnevad noored niigi survet vanemate poolt ning seetõttu on lihtsam neile ka omaks võtta eakaaslaste negatiivset survet.

Wareham (2005) tõi välja, et isiksuseomadused nagu impulsiivsus, ekstravertsus ja neurootilisus on olnud tugevas seoses hälbiva käitumisega. Oma töös ma neid omadusi ei käsitlenud, aga saan tulemuste põhjal juurde lisada, et poiste puhul ilmnes agressiivsuse ja domineerimise ning tunnetatava eakaaslaste surve vahel seos.

Isiksuseomaduste puhul selgus veel, et sõltumatud, sõbralikud ja mitte arad poisid tunnetavad vähem eakaaslaste survet. Sellised omadused viitavad enesekindlusele ja iseseisvusele. Samas selgus veel, et sõbraliku, heasüdamliku omaduse puhul puudus lineaarne seos, mis tähendab, et need poisid, kes pidasid end vähe sõbralikuks ja heasüdamlikuks, tunnetasid ka kõige vähem eakaaslaste survet, osaliselt sõbralikud noormehed jällegi kõige enam. Siinkohal võib püstitada hüpoteesi, et ehk on mittedõbralikud poisid erakud, omaettehoidjad ega seltsi väga teiste eakaaslastega. Samas osaliselt sõbralikud võivad olla jällegi vähese enesekindlusega ning seetõttu kergesti mõjutatavad. Selline oletus vajaks edaspidi kinnituse leidmiseks põhjalikumat uurimist.

Tüdrukute puhul puudus enamike isiksuseomaduste ning tuntava eakaaslaste surve vahel seos. Siiski saab väita, et tüdrukud, kes pidasid oma isiksust tugevaks, tunnetasid ka eakaaslaste survet rohkem. See võib viidata jällegi enesekindluse puudumisele ning kergesti mõjutatavusele. Samuti võis näha, et tüdrukud, kes agressiivsuse ja domineerimise omaduste puhul vastasid, et see kehtib nende puhul osaliselt, tunnetasid võrreldes teistega suuremat eakaaslaste survet. Seda on raske seletada, sest täpsema teadmise saamine eeldaks omaduste omavahelist kombineerimist ja siis seoste välja selgitamist.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et hälbiv käitumine on osade noorte puhul probleem ning on näha, et pigem sõltuvad, arglikud ja tõenäoliselt vähe enesekindlad noored, kelle vanemad ei toeta ega hooli neist piisavalt, võivad olla enim vastuvõtlikud eakaaslaste survele ning neil võib olla seetõttu suurem risk käituda hälbivalt.

8. Kokkuvõte

Käesoleva bakalaureuse töö keskseks teguriks oli noorte tunnetatud eakaaslaste surve seos hälbiva käitumisega. Töö eesmärgiks oli välja selgitada, kui paljud noored tajuvad eakaaslaste survet, kuidas surve tajumine on seotud perekeskkonna ja isiksusega ning raporteeritud hälbiva käitumisega.

Toetudes varasematele uuringutele, teooriatele ning analüüsile, saab väita, et noorte hälbiv käitumine on Eesti ühiskonnas aktuaalne ning problemaatiline. Oma töös jõudsin järeldusele, et paljud noored, ennekõike poisid, tunnetavad eakaaslaste survet käituda hälbivalt või teha midagi, mida nad ise õigeks ei pea. Samuti mängisid rolli tuntavale eakaaslaste survele käituda hälbivalt ka perekondlikud tegurid.

Noorte puhul on sõbrad ja eakaaslased olulise tähtsusega ning selleks, et hälbivat käitumist Eesti noorte puhul ennetada, oleks soovituslik uurida spetsiifilisemalt noorte omavahelisi suhteid. Töö teoreetilises pooles selgus, et noorte hälbiv käitumine saab alguse indiviidi ning mikrotasandil, kus ennekõike mängivad suurt rolli perekondlikud tegurid. Vaatamata sellele, arvan ma, et hälbiv käitumine jõuab haripunkti noorukieas ning seda mõjutab kõige rohkem see, milliste eakaaslastega noor suhtleb ning millised on nende vaba aja veetmise viisid. Neid aspekte uurides oleks võimalik näha asja reaalselt probleemi, et miks noored hälbivalt käituvad. Probleemi nähes saaks hakata rakendama erinevaid meetodeid, et noortele selgeks teha miks hälbiv käitumine ei ole normaalne ning milleni see võib täiskasvanuikka jõudes viia.

Seega kokkuvõtlikult arvan, et noorukiiga on keeruline protsess, mil ajal ollakse vastuvõtlikud paljudele teguritele, sh nii normaalsele kui hälbivale käitumisele. Selleks, et noorte hälbiva käitumise probleemi ennetada, tuleks mitte ainult uurida hälbivat käitumist, vaid ka seda, kuidas noored ise näevad oma käitumist ning kelle või mille poolt tunnetavad nad seda mõjutatununa.

9. Kasutatud kirjandus:

1. Aasvee, K., Liiv, K., Eha, M., Oja, L., Härm, T., Streimann, K (2016). *Eesti kooliõpilaste tervisekäitumine. 2013/2014 õppeaasta uuringuraport*. Tervise Arengu Instituut. Kasutatud 19.12.2017.
https://intra.tai.ee/images/prints/documents/146702487819_Eesti_kooliõpilaste_tervis_ekaitumine_2103-14_raport.pdf
2. Adalbjarnardottir, S., Hafsteinsson, LG. (2001). Adolescents' perceived parenting styles and their substance use: Concurrent and longitudinal analyses. *Journal of Research on Adolescence*. 11(4) 401-423.
3. Alkoholiseadus. Riigi Teataja I. 04.07.2017, 10.
4. Allik, J. (2003). Isiksus ja seadumused. Allik, J., Realo, A., Konstabel, K. (Toim.), *Isiksusepsühholoogia*. (lk 7-65). Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.
5. Baumrind, D., (1991). The influence of parenting style on adolescent competence and substance use. *Journal of Early Adolescence*, 11(1), 56-95. Kasutatud 02.01.2018.
<file:///C:/Users/Kasutaja/Downloads/Baumrind%252c%20The%20influence%20of%20parenting%20style%20on%20adolescent%20competence%20and%20substance%20use.pdf>
6. Bem, S. L. (1974). The measurement of psychological androgyny. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 42, 155-162.
7. Berndt, TJ. (1982). *The Features and Effects of Friendship in Early Adolescence*. Kasutatud 03.01.2018. <http://marbles.sonoma.edu/users/s/smithh/psy326/berndt.pdf>
8. Bronfenbrenner, U. (1977). Toward an experimental ecology of human development. *American Psychologist*, 32(7), 513-531.
9. Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of Human Development. Experiment by Nature and Design*. Harvard University Press.
10. Bronfenbrenner, U. (1986). Ecology of the Family as a Context for Human Development: Research Perspectives. *Developmental Psychology*, 22 (6), 723-742.
11. Bronfenbrenner, U. (1995). *Developmental Ecology Through Space and Time: A Future Perspective*. In P. Moen, G.H. Elder, & K. Lüscher (Eds.) *Examining lives in context: Perspectives on the ecology of human development*. (619-647). American Psychological Association.
12. Bronfenbrenner, U., Ceci, S.J. (1994). Nature-nurture reconceptualized in developmental perspective: a bioecological model. *Psychological Review*, 101(4) 568-586.
13. Bronfenbrenner, U., Morris, P.A. (1998). *The ecology of developmental processes. Handbook of Child Psychology*. New York 993-1023.
14. Clinard, M.B., Meier, R.F. (1998). *Sociology of Deviant Behavior*. Harcourt Brace Collega Publishers.
15. Cohen, DA., Richardson, J., LaBree, L. (1994). Parenting behaviours and the onset of smoking and alcohol use: A longitudinal study. *Pediatrics*. 94(3), 368-375.

16. De Guzman, M.R.T. (2007). Friendships, Peer Influence, and Peer Pressure During the Teen Years. *University of Nebraska*. Kasutatud 19.12.2018.
<http://extensionpublications.unl.edu/assets/pdf/g1751.pdf>
17. Dijkstra, J.K., Cillessen, A.H., Borch, C. (2013). Popularity and adolescent friendship: selection and influence dynamics. *Developmental Psychology*. 49(7), 1242-52.
18. Giordano, P.C., Cernkovich, S.A ja Pugh, M.D. (1986). Friendships and Delinquency. *American Journal of Sociology*. 1170-1202.
19. Klefbeck, J ja Ogden, T. (2001). *Laps ja võrgustikutöö*. Tallinn: SA Omanaolise Kooli Arenduskeskus.
20. Laine, M. (1997). *Sissejuhatatus kriminoloogiasse ja hälbiva käitumise sotsioloogiasse*. Tallinn: Eesti Riigikaitse Akadeemia.
21. Markina, A., Žarkovski, B. (2014) Laste hälbiv käitumine Eestis. Tallinn: Justiitsministeerium. Kasutatud 06.01.2018
http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/laste_kaitumise_uuring_2014.pdf
22. Rutter, M., Smith, DJ. (1995). *Psychosocial disorders in young people: time trends and their causes*. Academia Europaea.
23. Santor, D.A., Messervey, D., Kusumakar, V. (2000). Measuring Peer Pressure, Popularity, and Conformity in Adolescent Boys and Girls: Prediction School Performance, Sexual Attitudes, and Substance Abuse. *Journal of Youth and Adolescence*. 29(2). Kasutatud 18.12.2017.
<https://pdfs.semanticscholar.org/bec8/756d1d1cbc3c32970ddfe30aaff0ccf9a67c.pdf>
24. Santrock, J.W. (1993). *Children* (3rd edition). Brown & Benchmark.
25. Soo, K., Kutsar, D. (2012). Mehelikkuse tüpiseerimine noormeeste enesehinnangute, soorolliga rahulolu ja seksuaalkäitumise järgi. *Ariadne Lõng*.
26. Soo, K., Lukk, M., Ainsaar, M., Beilmann, M., Sammul, M., Tamm, G., Espenberg K., Murakas, R., Arak, T., Aksen, M., Vahaste-Pruul, S. ja Kutsar, D. (2016). Laste ja noorte seksuaalväärtkohtlemise leviku uuring. Tallinn: Justiitsministeerium. Kasutatud 08.01.2018.
http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/laste_ja_noorte_seksuaalse_vaarkohtlemise_leviku_uuring_2015_0.pdf
27. Tall, K. (2012). E-kursuse „Psühhosotsiaalne areng läbi elu“ materjalid. Tartu Ülikool. Kasutatud 15.12.2017.
http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/25858/Psuhhosotsiaalne_areng_materjalid.pdf
28. Taylor, K. (2015). *An Analysis of Personality and the Effect of Peer Influence on Deviant Behavior During Adolescence*. Kasutatud 04.01.2018.
https://fau.digital.flvc.org/islandora/object/fau%3A31612/datastream/OBJ/view/An_a_nalys_is_of_personality_and_the_effect_of_peer_influence_on_deviant_behavior_during_adolescence.pdf
29. Tooding, Liina-Mai. (2015). *Andmete analüüs ja tõlgendamine sotsiaalteadustes*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
30. Tubakaseadus. Riigi Teataja I. 2005, 29, 210.

31. Vorobjov, S. ja Salekešin, M. (2016). Uimastite tarvitamine koolinoorte seas- 15-16-aastaste õpilaste legaalse ja illegaalse narkootikumide kasutamine Eestis: Uuringu raport. Tervise Arengu Instituut. Kasutatud 22.12.2017.
https://intra.tai.ee//images/prints/documents/147436247968_Uimastite_tarvitamine_koolinoorte_seas_uuringu_raport_2016.pdf
32. Wareham, J.J. (2005). *Strain, personality traits, and deviance among adolescents: Moderating factors*. Kasutatud 04.12.2017.
<http://scholarcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1903&context=etd>
33. Õunapuu, L. (2014). Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes. Tartu Ülikool. http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/36419/ounapuu_kvalitatiivne.pdf

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Kristen Taavi Ilves

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

“Hälbiva käitumisega seotud eakaaslaste surve tajumine noorte hulgas”

mille juhendaja on Kadri Soo

- 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus/Tallinnas/Narvas/Pärnus/Viljandis, **23.01.2018**